

ВУК
КАРАЏИЋ

ТАЈНА
ИСТОРИЈА
МИЛОШЕВЕ
Србије

Приредио
Дејан Михаиловић

■ Laguna ■

Copyright © 2017, избор и приређивање Дејан
Михаиловић
Copyright © овог издања 2017, ЛАГУНА

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta
odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Садржај

Дејан Михаиловић: *Баруџом њо харџији* 9

ОСОБИТА ГРАЂА ЗА СРПСКУ ИСТОРИЈУ НАШЕГА ВРЕМЕНА

Увод 31

I СПРДЊА

Посвета 35

Венерическа болест 37

Проба 39

Бињикташ 40

Тужба 42

Зајам 43

Милосница 45

Поздрав 46

Пуномоћије 47

Савет.48
Депутирац49
Пасош50
Писар цара Душана54
Печат56
Одговор на писмо.57
Копије.58
Лепа Милица и два мужа59
Службено писмо62
Музара63
Лечење.64
Лек за зубобољу65
Грејање66
Пуштање крви68
Завађање70
Маџарско венчање74
Позајмица77
Пожуривање78
Ни пет ни девет79
На великој међави81
Испречио се82
Убоји83

II САМОЉУБИЈЕ И ПРЕЗРЕНИЈЕ

СВИЈУ ДРУГИ ЉУДИ

Увод87
Добрачина плата89

Заслуге Томе Вучића Перишића	90
Сабља Вуице Вулићевића	91
Васа Поповић, први љубимац.	92
Поученије шабачког владике Герасима	93
Руско ордење.	94
Титулисање.	96
Печат и барјак	98
Подела берата	99
Лепи предмети.	101
Кочијашко седиште.	103
Црквени столови	104
Заход.	105
Кога буде треба да једу	106
Будале	107
Горњи бој.	108

III САМОВОЉНА И НЕОГРАНИЧЕНА ВЛАДА

Увод	113
Мелентије Никшић	114
Архимандрит Глигорије	117
Павле Цукић	118
Милић Радовић	122
Марко Абдула	123
Младен Миловановић	124
Пера из Селевца	126
Андрија Јокић	127

Алекса Поповски	129
Батине и друге казне	133
Расељавање, отимање, кулук	137
Женидбе и удаје	150

IV ЛЈУДИ КОЈИ СУ ОКО МИЛОША

I. Из други земаља

Павле Годоровић	155
Учитељ Андрија из Сремских Карловаца	157
Ђорђије Поповић Ђелеш	159
Сима Урошевић	161
Аврам Петронијевић Стјекић	163
Димитрије Давидовић	165
Јаков Јакшић	168
Цветко Рајовић	170
Стефан Радичевић	173

II. Из Србије

О смрти Павла Радомировића	176
--------------------------------------	-----

ДОДАТАК

Писмо кнезу Милошу (од 12/24. априла 1832)	181
---	-----

Хронологија живота и рада

<i>Вука Стефановића Караџића</i>	<i>229</i>
--	------------

Дејан Михаиловић

БАРУТОМ ПО ХАРТИЈИ

Сенима Голуба Добрашиновића

1

Топло предвече иза пролетње кише. После рада у законодавној комисији и празних разговора са члановима те комисије, тј. после незнаљких и оштрих пецања на рачун Вукових идеја о језику и навика у животу, Вук силази да се прошета чистим тротоаром од црвених цигаља. Грозничав је и уморан. Његова дрвена нога и његова штака тупо ударају о плочник. Са њим је доктор Стејић, кнежев лекар. Настављају ранији разговор.

ВУК: Не, без све шале, мени су књижевни послови милији него сва господства овога свијета и волио бих више ту малу пензију него највећу чиновничку плаћу. Али није говор о томе. *(Даље*

јовори сиорије и шише, замишљено іледајући іре-ко Саве, на далеко обзорје, іде се вечерња румен сасіаје са ілавейнілом ноћи која насіуіа.)
 Видите, докторе, много сам свијета обишао, многе прагове обијао, многе људе, и луде и паметне и часне и рђаве видио и многе послове радио, али ово... Негдје сам једном читао да је један арапски учењак рекао: „Свака се мржња да угасити осим оне која потиче од зависти.“

ДР СТЕЈИЋ: Јесте, јесте, ја то знам, тешко је просвештеном човеку, и још дуго ће бити, док год се обстојатељства не промену те и ми из ове шуме међ свет дођемо и плодове наши данашњи труда уживати почнемо.

ВУК (одмахујући руком, іошово ірубо): Ах, није ријеч о уживању ни мом ни вашем. Прави родољубац не треба да љуби своје отечество као свиња поток гдје налази жира и воде, него да га љуби макар како од њега био удаљен и макар му оно и зло жељело и чинило. Него мука је у том што непаметни и непросвијештени људи не дају ништа добро учинити, јер сваки туђи рад и успјех сматрају својом штетом.

Овако је Вука Караџића видео Иво Андрић у свом прозном триптиху „Три слике из живота Вука Караџића“ и у неколико потеза верно насликао и Вуков лик и прилике у Србији тридесетих година XIX века. Ова, прва слика, са поднасловом „Пред зградом Великог суда“, односи се управо на пролеће 1830, када је Вук већ другу годину боравио у

Србији, где га је годину дана раније Милош поставио за председника Законодателне комисије, која је имала задатак да припреми грађански законик за Србију. Настојећи да добије хатишериф којим се Србији коначно даје самоуправа и берат којим се проглашава за наследног кнеза, српски владар је и преко Вука и његових познанстава са европским научницима и књижевницима желео да пошаље поруку и сизереној Турској и просвећеној Европи да се Србија спрема да уведе ред у своју земљу.

2

Пре доласка у Србију Вук није ни сањао да га Милош зове да као чиновник ступи у државну службу. Писао је кнезу из Беча 1928. године како се српске народне песме које је он скупио преводе на немачки и енглески језик, како се читају и хвале чак и у Америци, и како би „с Његовом милостивом помоћу само у нахији ужичкој и пожешкој скупио још пет књига“, те га моли да му финансијски помогне јер ће те српске умотворине „Господаревим славним делима бити најлепши венац“. Кнез му је одговорио позивом да дође у престони Крагујевац.

По доласку у Крагујевац октобра 1829. Вук је одмах схватио да је Милошев план био да Вук преведе на српски Наполеонов кодекс и из њега одабере оно што је погодно за Србе, па да се закони одштапају. Иако је дошао био да скупља песме, а не да преводи законе, и премда му је поверени посао,

како сам пише, био права робија, Вук је прионуо на рад и уз помоћ једног писара до децембра готово завршио превод кривичног закона, а до септембра 1929. и грађански закон и поступак. Одлазећи повремено у Земун да се види са породицом, Вук је препуштао превод грчком учитељу Ђорђу Захаријадису,¹ који је на крају предао кривични закон преведен, али, како Вук пише Копитару, „тако да се ништа не разумије, а на многим мјестима цркао би човјек од смија читајући његов превод (јер Грк нити је управо знао српски ни њемачки)“².

Вук се није завараво да ће од овог посла нешто бити све док закони не буду штампани, знајући да је кнез Милош на скупштинама јавно обећавао како ће издати законе, али да у ствари на то никада озбиљно није помишљао: једном му се чак омакло да изјави како је боље без закона владати и управљати „јер онако се човек веже за хартију, па не може да чини ни зла ни добра“.³

Борећи се годину дана са највећом оскудицом и болешћу, одвојен и од породице и од свог књижевног рада, услед много празних Милошевих обећања (плата му никад није била одређена), ускраћивања помоћи, изигравања и подруживања Милошевих момака и осионих кнезова, посао је

¹ Др Зоран С. Мирковић: „Грк Георгије Захаријадис – несуђе-ни српски законописац“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 3/2015, стр. 1069–1079.

² Вук Стеф. Караџић, *Прейиска IV (1829–1832)*, Београд, 1988, стр. 183.

³ Љубомир Стојановић, *Живот и рад Вука Стеф. Караџића*, Београд, Штампарија „Макарије“, 1924, стр. 338.

најзад привео крају, али га није довршио јер је био доспео у тако жалостан положај да му је било дојадило да даље узалуд проси и моли за помоћ.

Пошто се у Београду за председника Законодавне комисије није нашло пристојног квартира и пошто га је оборила најљућа грозница („управо што сам назебао, стојећи са Господаром једно вече у моме летњом /и *једином*/ капуту пред конаком“), Вук је одлучио у таквој беди и невољи да Милошевом поверљивом човеку, кнезу Васи Поповићу, напише 20. септембра/2. октобра 1829. једно категорично писмо у коме ће Милошу, који беше отпутовао у Пожаревац, отворено да изложи свој положај и немогућност да се у таквим приликама посао заврши пре Ђурђевдана, који је 1930. године падао 22. априла/4. маја. У том писму Вук најпре јавља да се разболео и да од писања закона сад нема ништа, покорно молећи кнеза Васу да за њега Господара „у скут и у руку“ пољуби, и да га замоли „Бога и човештва ради“, да му се смилује и учини следеће: „1) Да ми пошаље доктора Стеића, да би ме од ове грознице избавио, док нисам у каку другу болест пао и са свим пропао. 2) Ако је рад да се ови закони пишу и да се сврше, нека одреди друго мјесто за овај посао, ће би ја имао квартир према мојој нужди и потреби“. Затим моли да му Господар одреди колико ће му се давати плате месечно да може плаћати слугу и да се може хранити и одевати и подмиривати друге потребе, па каже: „Когођ има у прсима љуцко срце, а у глави здрав разум, он може ласно виђети, да се ја за ово

не молим ни од госпоштине ни од бијеса, него од превелике нужде и невоље...“ Најзад Вук преко кнеза Васе моли да би се кнез смиловао, ако не би могао доктора Стејића одмах послати, да нареди да га одавде оправе у земунски контумац да се лечи.⁴

Кнез Васа одговара Вуку 4/16. октобра 1829. да жали што се Вук разболео, али да му се Стејић не може послати, а да ће Господар донети наредбу како да Вука пошаље у земунски контумац. Вук је био свестан да је писмо које је преко кнеза Васе упутио Господару грубо и неодмерено и да се тако с Милошем не може говорити, али није очекивао да ће му Милош на драстичан начин узвратити и осветити му се за његову дрскост. Прави одговор стигао је сутрадан по Васином допису: нарочити Господарев писмоноша донео је Вуку велики запечаћен коверат, у којем је било незапечаћено писмо Милошевог посилног Амице и пасош Вуку писан руком књажевог секретара Цветка Рајовића, које су прво морали прочитати кнезови, па га онда запечатити и предати Вуку.

„Сима Милосављевић Паштрмац, кога је Милош прозвао Амица“, пише Љ. Стојановић у својој биографији Вука Караџића, „ратник и барјактар у оба устанка, био је кнежев буљубаша, готово стално уз њега, и увесељавао га је својим шалама и врло често грубим подсмевкама на свачији рачун. Као нека врста дворске будале, он је често у шали рекао понешто кнезу, што нико други не би смео. И он је

⁴ Вук Стеф. Караџић, *Прејиска IV* (1829–1832), Београд, 1988, стр. 183–184.

као и Вук славио Ђурђевдан, и зато су се рођакали и у писмима место имена потписивали *Ђурђеваи*.⁵

Текст пасоша је гласио:

Ја

Амица први и последњи

Који имам власт давати свакојаке пасоше и мушком и женском и старом и младом и здраву и кљасту објављујем настојашчим пасошем да показатељ сего г. Вук Стефановић из Тррршића у Јадру, од скора прозвавши се Дробњак из Петнице, полази одавлен преко београдске скеле у Земун, а отален докле му тојага траје.

ЛИЧНИ ОПИС:

име и презиме: Вук Стефановић Караџић из Тррршића. У младости козар, а сада списатељ српске граматике.

уста су му: Као чарапин почетак.

нос: Као модри патлиџан.

особити знакова: Нема; али кад би се човек остраг загледао у њега, рекао би да је у једну ногу приром!

Амица

Испод личног описа је нацртано како је Вук у манастиру Раковици ноћу хтео да се у нужди

⁵ Љ. Стојановић, *нав. дело*, стр. 332.

послужи крчагом уместо ноћним судом да мокри, али му писар у Законодавној комисији Лаза Зубан не дозвољава, него се око крчага отимају.

Већ знаменити српски језикословац, који је о српском кнезу написао и у Будиму 1928. године објавио похвално житије *Милош Обреновић, Књаз Србији, или праћа за Српску историју нашега времена* – добио је од свог господара за уздарје „намолован“ пасош за Земун, Пешту и Беч.⁶

3

Почетком 1830. Вук се вратио у Београд, где је био постављен за чиновника Великог суда, с годишњом платом од 420 гроша, иако му ни таква мала плата није била редовно исплаћивана, а стан нимало није био достојан његовог рада и његових навика, пристајао је на сва Милошева понижавања због жеље да прикупља народне песме и умотворине и грађу за проучавање земље и народа, што је могао само боравећи у Србији.

⁶ Текст пасоша Вук је послао у једном свом писму Копитару, али је пасош „због фигуре“ бацио у ватру и касније жалио због тога. Копија пасоша сачувана је у протоколима Кнежевске канцеларије и касније објављена. Текст епизоде с пасошем разликује се од верзије до верзије: у писму Копитару Вук каже да су га у пасошу називали „руском Донкишотом“ и пензионером; у овој тајној историји наводи како је у пасошу стајало да су му уста и зуби као ужички опанци; а у сачуваној копији писма да су на слици с Вуком два лица, Паун Јанковић и Милош Којић, које је „намоловао“ Аврам Гашпаровић, учитељ кнежевих синова. (Љ. Стојановић, *нав. дело*, стр. 334.)

Целе те године Вук је путовао по ужичкој и пожешкој нахији, тражио србуље и прикупио десетак албанских песама у Пећи и Студеници, записујући их на дијалекту Гега. У јесен је искористио скуп тридесет пет српских првака у Крагујевцу⁷ да од њих затражи „благослов за свој превод *Новой завјешта*“ ради штампања. У *Мненију најкњижевнијих људи у Србији о Еванђелију српском које њ-н Сѣ[ефановић] издајѣи намерава* они одбијају да то учине, наводно као прости и неуки људи,⁸ исказујући своје гнушање према Вуковом *Рјечнику* из 1818. године, у коме је, како стоји у *Мненију*, „така поруганија не само на народ српскиј изнео, но и у само основаније закона његовог дирнуо, најсветију ствар тако посмејателно описујући да је грозно християнину и помислити онако што, а камоли изрећи, јошт мање штампати дати да ју други свет измишљену као истиниту чита“.⁹

С јесени 1930. Милош се преселио у Београд и припремао дочек турског изасланика Лебип-ефендије са хаџишерифом и бератом. Најзад, хаџишериф и берат свечано су проглашени у Београду 30.

⁷ Архимандрит Мелентије Павловић, девет протојереја и двадесет пет световних лица из Милошевог окружења. (Љ. Стојановић, *нав. дело*, стр. 340.)

⁸ *Мненије* је такође било једна од Милошевих спрдњи, а њен аутор Павле Радомировић, још један Милошев обешењак, коме је Вук поветио биографски запис у *Особийој ірађи*. (Р. Самарџић, „О смрти Павла Радомировића. Настанак и карактер списа“, у: Вук Караџић, *Историјски сѣиси I*, стр. 371–375.)

⁹ Голуб Добрашиновић, *Вук у слици и речи*, Београд, „Просвета“, 2006, стр. 104, 107–108.

ноембра и 1. децембра у присуству многобројног народа и делегата из целе земље.¹⁰

Кад су Милошеви изасланици Цветко Рајовић и Аврам Петронијевић донели турски хатишериф руском цару Николају Петровичу Романову у Петроград на увид, цар је одликовао „сувереног кнеза Србије“ Милоша Орденом Св. Ане првог степена са императорском круном, лентом и звездом, али је одликовао и изасланике Рајовића и Петронијевића орденом Св. Владимира IV степена. Милошу није било право што су и ова двојица одликовани, па је издао Вуку у Београд следећу наредбу:

Муштулук! Ђетко [Цветко Рајовић] ће нам данас сутра амо приспети. Ми смо се сви овамо узмуквали и успредели, не знамо како ћемо му с пута сићи кад дође. Вама је лако, ви сте поред Дунава и Саве, пак се можете лако и уклонити, ако до густа дође; али шта ћемо ми овде чинити; земља тврда, небо високо, Лепеница плитка, а на планини снег до дупета.

Затим Милош наређује Вуку да Цветка нико не пита ни за Петроград ни за његово изасланство, а ако би сам о томе почео говорити, да га прекину, и да га запитају да им прво исприча како је у Оде-си лађе товарио и како је у Ердељу прошао кад је трговао лажним дукатима.

¹⁰ Михаило Гавриловић, *Милош Обреновић*, III, Београд, Нова штампарија „Давидовић“, 1912, стр. 285.

Живот у Београду био је Вуку монотон и досаднији него у Крагујевцу јер је свакодневно морао у одређено време долазити у суд и у канцеларији препирати се по цео дан са неуким и неписменим светом који је према њему био непријатељски расположен. Ускоро је одбијен и његов захтев за пензијом, па је одлучио да прекине са Србијом и напусти је, решен да се у њу више не врати.

На крају ове приче о Вуковом чиновниковању у Крагујевцу и Београду поставља се питање зашто је кнез Милош доводио Вука у Србију. Љуба Стојановић с правом закључује да је, с једне стране, цела „законодатељна комисија била само једна комедија [Милошева] да се завара свет који је тражио неку законитост у земљи“, а с друге стране, кнезу је било важно да Вук не напише и какву историју Првог устанка и житије Карађорђево. Звао га је да дође и остане у Србији „само да више *нишџа не њише*“.¹¹

4

Особитиу ірађу за српску истџорију нашеїа времена
Вук је почео да пише 23. децембра 1831/3. јануара 1832, чим је напустио Београд и настанио се у Земуну, где је више од годину дана чекао пасош за повратак у Беч, оптуживан у Србији да шокчи и унијати Србе у монархији, а у Аустрији да је српски шпијун. Рад на спису окончао је почетком

¹¹ Љ. Стојановић, *нав. дело*, стр. 360.

новембра 1832. године, кад му је наређено да се удаљи од српске границе и пређе у Будим.¹²

Спис је Вук писао у традицији тајних списа намењених за потомство, као оставштину за будуће генерације. Због експлицитног језика и незгодних појединости, приватних и јавних, политички, морално или на неки други начин неприкладних и компромитујућих, било је готово незамисливо објавити их за пишчева живота. Својеврстан наставак Вуковог главног историографског дела *Милош Обреновић, Књазь Сербіи, или краља за Српску историју нашега времена* (Будим, 1828), овај недовршени спис до данас је остао у сенци других Вукових дела и Вуковог рада уопште.

Кад је две године раније Вук објавио своје чувено похвално житије вође Другог српског устанка, настојао је да у себи задовољи племениту радозналост историчара¹³ и сагледа узроке и достигнућа српске револуције, која је била отпочела Првим српским устанком 1804. године. Милош је чврстом руком водио земљу, поступао немилосрдно и свирепо, не прежући од самовоље и злодела у борби против својих неистомишљеника. Али у хвалоспеву Милошевим делима и отпору Турцима чак је и Карађорђе остао у сенци јер је Вук следио свој пут откривања просвећеној Европи онакве Србије

¹² Радован Самарџић, „Настанак Вуковог писма кнезу Милошу“, у: Вук Стефановић Караџић, *Историјски списи I*, Београд, „Просвета“, 1969, стр. 393.

¹³ Радован Самарџић, „Настанак списа“, *нав. дело*, стр. 256.

и њених господара какви су морали бити оличени у Милошу: огрнути ореолом хришћанске славе и јунаштва, традиције и културе коју је побуњени народ бранио од чизме иноверника.

С друге стране, у преписци са сопственим сународницима Вук је неувијено кудио Милошев деспотизам и незаконоће. Не познајући га одраније као таквог, имао је прилике да га много боље упозна деценију касније, радећи као управник града Београда и кнежев председник Великог суда, трпећи и сам многе неугодности, неприлике и срамоту коју су му Милош и његови људи наносили. Праве разлоге који су подстакли бившег устанничког писара да после Милошеве биографије отпочне писање тајне историје његове владавине наводи сам Вук у уводу: „Кад сам описивао славна дела Милоша Обреновића, потомство има право тражити од мене описаније и његова моралнога карактера и рђави дела... Док је Милош за Кара-Ђорђијина времена живео под власти брата свога и Кара-Ђорђија, био је истина, колико сам ја дознати могао, у реду мирни и поштени војвода; но сад, као што сам га ја јесенас у Србији оставио, он нити зна што је греота, ни што је срамота, нити и најмање савести у срцу своме има: најкраће рећи: он се може назвати правим тираном и највећим безакоником. Камо среће, кад се ово делима његовим не би посведочило, него кад би се ја у лажи уватио!“

Спис је подељен у шест целина: I *Сјрдња*; II *Самољубије и ѡрезреније своју друји људи*; III

Самовољно владање и уйрављање земљом и народом; IV Нейосїојансїво и лаж; V Домаћи живоиї; и VI Подобни йодобноїа йражи. Од ових шест замишљених поглавља Вук је написао прва три и последње, које је назвао *Људи, који су око Милоша* и које је остало недовршено.

Описујући примере *сїрдње* Милошеве околине с људима и народом, кроз анегдоте и приче које имају своју предисторију и свој најчешће трагичан или у многим погледу неславан крај, Вук је дао први пример српске прозе, како Вукове народне приповетке, етнографске и историјске текстове виде многи истраживачи његовог дела.¹⁴ Цео овај циклус, од првог до последњег поглавља, препун је не само једа и протеста, него и отрова према починиоцима, исписаним пером које је од Вукових писарских устаничких дана остало заувек замочено у барут, стилем једноставним и узорним за писце реалистичког правца, који се у Европи већ рађао.

¹⁴ „Као књижевно и историографско дело, својим изразом и поступком, оним духом који је у основи посматрања и излагања ствари, више је везано за раније узорне мемоарске и хроничарске литературе него за стил Вукова времена“ (Р. Самарцић, *нав. дело*, стр. 350). Вид. и Михаило Гавриловић, *Милош Обреновић и Вук Сїеф. Караџић*, Нови Сад, 1908; Љ. Стојановић, *нав. дело*; Миодраг Поповић, *Вук Сїеф. Караџић*, Београд, „Нолит“, 1972; Мирослав Пантић, „Вук Стефановић Караџић и српске народне приповетке“, у: Вук Стефановић Караџић, *Срїске народне йријовијетїке*, „Просвета“, Београд, 1988; Г. Добрашиновић, *нав. дело*; Миодраг Матицки, „Вукове народне приповетке – источник аутентичне српске прозе са средине 19. века“, у: Вук Караџић, *Срїске народне йријовијетїке*, Београд, „Лагуна“ и Вукова задужбина, 2017, и др.

Књазу“ тек 15/27. августа из контумаца у Земуну. Кад му је прочитано, неписмени кнез Милош је одмах поцепао писмо. Ван себе од беса наредио је писару под претњом смрти да никоме не казује за њега, а сам одмах разгласио како му је Вук писао да су му сви чиновници непријатељи и да треба да их побије. Онда је послао у парлаторију у Земун три своја момка – писара у Кнежевској канцеларији Алексу Симића, цинцарског трговца Панту Хаџи-Стојица и Милошевог секретара Цветка Рајовића – баш ону тројицу коју је Вук у пропратном писму поменуо, замоливши кнеза да му их не шаље. Главни карантин („контумац“) у сремском делу аустријске војне границе налазио се у Земуну, на месту данашњег Градског парка. У карантину су се више недеља задржавали путници, стока и роба ради дезинфиковања, прегледа, па и лечења оболелих од куге, колере и других заразних болести које су тада са Истока стизале на Балкан. Контумац је био читава мала варош усред града, са базаром, болницом, гробљем, складиштима за трговачку робу и разговорницом („парлаторијом“), где су се задржани путници из Турске (и Србије) сретали и разговарали са аустријским поданицима. Тројица Милошевих депутата дозвали су Вука на парлаторију и пред осталим светом на сав глас нагрдили га најгорим речима: „никакав, неваљали, бестидни и злобни човече“, „несретниче сакати и пакосни“, „злотворе благодетеља својих“; најзад, како су касније известили кнеза, „опсујемо њему и његову саветнику све старо и младо, које су имали,

које имају и које ће још имати“. Вук им је са своје стране одговорио истом мером. Поврх тога Милош је предузео кораке код руских власти да Вуку укину пензију, али је Вук писмо послао свом руском пријатељу и преводиоцу свештенику Г. Меглинском у Беч, овај је писмо превео и доставио руском посланику у Бечу Татишчеву и тако заштитио Вука од Милошевих клевета.¹⁵ Тајно писмо је тако постало јавно, премда је публикувано тек 1843.¹⁶

Накнадно је Вук написао коментар уз писмо, као напомене за неупућеног читаоца уз поједина тачно одређена места у писму.¹⁷ За ово издање ми смо тај коментар због лакшег праћења дали као напомене на дну сваке странице.

¹⁵ „Околности иду у прилог претпоставци да је Вук овако поступио и са циљем да аустријске власти не буду једине у чије је руке доспело његово писмо Милошу; неколико пута у свом животу Вук је показао танано осећање тренутка да се и према једној и према другој страни задржи у положају поуздане равнотеже“ (Р. Самарџић, „Напомене и објашњења“, *нав. дело*, стр. 454).

¹⁶ Пошто је Милош оцрнио Вука најпре код аустријских власти, Вук је послао копију свог писма Земунској милитар-команди и превод писма на немачки настао је по наређењу аустријског Ратног савета, а на захтев команданта Земуна генерала Фојта (Р. Самарџић, „Напомене и објашњења“, *нав. дело*, стр. 411). Ово Вуково писмо Милошу први је у Србији објавио Јован Хаџић у *Србском улаку* 1843. године. (Упор. Р. Самарџић, „Напомене и објашњења“, *нав. дело*, стр. 417.)

¹⁷ „Овај спис [*Коменџар*], намењен руском министарству, Вук је почео да пише чим му је у парлаторији саопштено да је пао у кнежеву немилост и вероватно га завршио крајем исте године, у Бечу“ (Р. Самарџић, „Напомене и објашњења“, *нав. дело*, стр. 466). *Коменџар* је први пут објављен у *Вуковој џрејисци*, II, Београд, Државна штампарија Краљевине Србије, 1908, стр. 643–657.

Спису о Милошевом зулуму Вук се више није вратио, тајна историја остала је недовршена, рукопис је запечатао и своме потомству оставио у „аманет, да се не отвара за овога вијека до године 1900“, тј. више од три деценије после његове смрти 1864. године у Бечу.¹⁸ Према Вуковом аманету, омоти са *Особийом іраћом за срїску истїорију нашеїа времена* отпечаћени су 20. јуна 1901. године на седници Одбора за издавање Вукових дела.¹⁹

6

Приче, које смо издвојили у посебне целине (Вук их је одвајао цртом), дали им пригодне наслове и поделили у параграфе по узору на друге његове историјске и етнолошке списе, преузете су из критичког издања Сабраних дела Вука Стефановића Караџића (I том књиге *Истїоријски сїиси*, „Просвета“, Београд, 1969, прир. Радован Самарџић), без других одступања од оригиналног рукописа. Осим историјске користи од *Особийе іраће*, Вукове приче из овог списка сведоче како је Вук писао своје приче као родоначелник уметничке књижевности на српском народном језику.

И писмо Милошу из априла 1832. даје се без правописног и лексичког прилагођавања и без

¹⁸ Радован Самарџић, „Напомене и објашњења“, *нав. дело*, стр. 359.

¹⁹ Голуб Добрашиновић, „Вук – устанички хроничар и биограф“, у: Вук Стефановић Караџић, *Живойи срїских војвода и друїих знамениїих Срба*, Београд, „Просвета“, 1961, стр. 262–263.

цензуре, онако како га је Вук написао, замачући перо у раствор воде и барута.

На београдском ђумруку, на Сави испред отвореног магацина који је зидан на сводове, пролазе цариници, пословни људи, носачи. Вика и лупа, топот коња, шкрипање колица. Испод свода, поред једног сандука, стоје млађи цариник и два носача, један млад а други стар.

– Забрањена роба! Куд да га денем сада? – говори млађи цариник у недоумици, гледајући сандук.

– Зашто ли је забрањено? – пита млађи носач.

– Изгледа неке безобразне књиге. Тако нешто.

Наилази старешина Царинарнице. Мален, дебео, ситних злих очију и ниска чела, црвен у лицу од пића. Виче изазивачки, непотребно гласно.

– Зашто је овај сандук још овде? Речено је да се враћа пошиљаоцу.

– Па, то је из Беча. Па сад не знамо како... коме... – каже неодлучно млади цариник.

– То се не пита! – виче старешина. – Забрањено је – забрањено! А забрањене ствари нећу да трпим у магацину! Разумеш! Терај у... склањај где знаш, али ово више да не затечем овде.

Одлази псујући. Млади цариник шета испод сводова, слежући раменима. Двојица носача се гледају, док старији не извади дуванску кесу.

– Да запалимо по једну, синовче?

Млади носач прихвата и седа одмах на бечки сандук са Вуковим речницима, стари још мало оклева, док га млади храбри.

– Седај, чичо! Шта се плашиш... Та није ваљда барут у њему.

Старац седа и млади носач влажи језиком цигару и у исто време намигује подругљиво за цариницима који су се изгубили под сводовима.²⁰

²⁰ Иво Андрић, *Умејћник и његово дело*, „Три слике из живота Вука Караџића, III. У царинарници“, Београд, „Просвета“, 1976.

ОСОБИТА ГРАЂА ЗА
СРПСКУ ИСТОРИЈУ
НАШЕГА ВРЕМЕНА

УВОД

Кад сам описивао славна дела Милоша Обреновића, потомство има право тражити од мене описаније и његова моралнога карактера и рђави дела. Стање мога здравља не допушта ми за сад (а може бити да већ неће никад ни допустити), да о томе што редом напишем; него сам се наканио, као уочи смрти, само да побележим без и кака реда, како ми што на ум падне, па ако мени смрт не допусти, да од ови белега по могућству књигу начиним, да ако се за то кадгод какав други, још бољи од мене, мајстор нађе.

Док је Милош за Кара-Ђорђијна времена живео под власти брата свога и Кара-Ђорђија, био је истина, колико сам ја дознати могао, у реду мирни и поште-ни војвода, као што је, може бити мало *йоеџически*, казано у житију његовом на страни 50-ој; но сад, као што сам га ја јесенас у Србији оставио, он нити зна што је греота, ни што је срамота, нити и најмање савести у срцу своме има: најкраће рећи: он се може назвати правим тираном и највећим безакоником.

Камо срећа, кад се ово делима његовим не би посведочило, него кад би се ја у лажи уватио!

Мени се чини, да ће се најлакше представити портрет Милошева живота у власти и господству, кад му се опише ови пет главни својства његови: I. Спрдња, II. Самољубије и презреније свију други људи, III. Самовољно владање и управљање земљом и народом, IV. Непостојанство и лаж, V. Домаћи живот.

Милош је човек од природе морао бити весео и шалвив, а по том у послодству и у бесполицы мало помало дошло је дошерао, да му се сад ништа тако не мили, као срдња. Са срдњом се време бесполено проводи, са срдњом се бриа разбија, са срдњом се руча и вечера, са срдњом се сва државна дела свршују, са срдњом се и Боју у цркви моли. Који најбоље зна са собом и с дружим људма срдњу збијати, онај је најспособнији да се прими у двор за министра; а без те способности ни се ко прима, ни се у двору дуго одржати може, ако би се како случајно и примио. Али је свагда Милош коловођа у збијању срдњи, и срдња се само с оним сме збијати што он оће; и тово нико ту мајсторију не зна боље од њеа. Што је срдња коме на већу срамоту или штеју, то је славнија и вољнија, и дуже се спомиње и дружима приоведа. Ја ћу овде само неколико примера о том да назначим.

Посвета

Некакав сирома поп однекуд са села донесе у Крагујевац 1828. године некаку црквену књигу (сад управо не знам, или је био Требник, или Псалтир) да прода, па је у Милошевом двору на диванани остави код архимандрита (садашњег митрополита) Мелентија Павловића, а он отиде у чаршију некаким другим послом. Кад Милош потом изиђе на диванану, и на питање: кака је то књига? дозна, чија је, и зашто је онде донесена, он је бржебоље узме, па с детињском радости смејући се утрчи у канцеларију к Давидовићу, који је за асталом нешто писао, и дајући му је отворену, рече му:

– Деде, напиши ми овде (у почетку књиге на белом листу): *Пој Н.* (не опомињем се сад, како му је било име) *јебао кобилу, ја се онда зайойио.*

Давидовић не рекавши ни једне речи узме књигу, и запише све, што му се заповеда, смејући се и сам. Милош бржебоље узме књигу, и потрчи на